

3/2013

Søstra mi

Workshop om trakassering for elever i VGS

Foto: L-P Lorentz

Marte Taylor Bye og Mari Helenedatter Aarbakke,
KUN Senter for kunnskap og likestilling

Senter for kunnskap
og likestilling

www.kun.nl.no

Rapport

«Søstra mi»

2012-2013

1	Innledning.....	2
2	Prosjektets innhold og aktiviteter	2
3	Mål og målgruppe	5
4	Organisering av prosjektet:	6
5	Økonomi.....	7

1 Innledning

Teaterforestillingen *Søstra mi* var Riksteatrets bidrag til Stemmerettsjubileet. Stykket ble skrevet av sosiolog Hannah Helseth og handlet om hvilke likestillingsutfordringer som unge i Norge anno 2013 kan møte på. Av erfaring visste Riksteatret at oppfølging av skoleelevene etter teaterbesøket er svært varierende, og at noen teaterstykker kan vekke sterke reaksjoner hos noen elever. De mente derfor at forestillingen trengte en god faglig oppfølging i klasserommet i etterkant og inngikk derfor et samarbeid med Likestillingscenteret, KUN senter for kunnskap og likestilling og Senter for likestilling ved Universitetet i Agder. De tre kompetansesentrene utviklet materiell og en 2-timers workshop som kunne gjennomføres på de enkelte videregående skoler i etterkant av forestillingen.

2 Prosjektets innhold og aktiviteter

Teaterforestillingen *Søstra mi*

Søstra mi var på turné fra januar til slutten av mars og ble spilt på kulturhus over hele landet.

Den underliggende røde tråden i stykket er å vise at likestillingskampen før 1913 ikke bare handlet om like rettigheter og tilgang til makt, men også om hva det dypest sett vil si å være kvinne, og at denne kampen fortsatt pågår. Det at stykkets hovedpersoner var henholdsvis et etnisk norsk søskenpar og et søskenpar med pakistansk bakgrunn, bidro til å utvide forståelsen av likestillingsbegrepet til også å inkludere bl.a etnisitet. I tillegg blir det mulig å se likestilling i et interseksjonelt perspektiv fordi jenter med minoritetsbakgrunn møter andre normer enn etnisk norsk kvinner. For kompetansesentrene var det en stor fordel å ta utgangspunkt i et stykke som tok opp så mange ulike temaer og som ikke tilbød noen fasit eller entydig moralsk budskap. Stykket ga anledning til å komme inn på personlige problemstillinger uten at elevene nødvendigvis ble nødt til åpenlyst å relatere diskusjonen til seg selv.

Søstra mi fremstod som et overraskende rått og sterkt teaterstykke, og målet var i følge Riksteatret å lage en forestilling som vekket reaksjoner og satte i gang tankene hos ungdom. Tilbakemeldingene til Riksteatret fra lærere og elevene har vært utelukkende positive. Elevene som ga tilbakemelding på stykket var nesten overraskende samstemte om at stykket var aktuelt, realistisk og at det fenget dem. Noen syntes det var litt i overkant å se sexscener sammen med læreren. Selv om noen mente stykket var litt overdrevet i tematikken, var de fleste enige om at situasjonene stykket beskriver var både realistiske og aktuelle, og at lignende ting (eller verre) kunne ha skjedd på deres skole. Det var derfor viktig å kunne snakke med noen om det man har sett på scenen. Flere av de lærerne vi har snakket med mente at et teaterstykke som ungdom kunne identifisere seg med, var et viktig utgangspunkt for videre arbeid i klasserommet.

Utvikling av materiell

Likestillingscenteret, KUN og Senter for likestilling utviklet i samarbeid et to-timers workshop opplegg med tilhørende elektronisk materiell; et faktahefte om likestilling og workshop veiledning til lærere (se vedlegg til rapport). Begge disse ble laget med tanke på at

skoler som ikke hadde bestilt work-shop med et av sentrene, selv kunne gjennomføre work-shopen hvis de ville.

Faktaheftet ble en slags miniversjon av *NOU 2012:15 Politikk for likestilling* og tok hovedsakelig for seg de tre temaene som er nærmest knyttet til ungdom og likestilling; kjønnsstradisjonelle utdanningsvalg, det kjønnsdelte arbeidsmarked og seksuell trakassering i ungdomsmiljøene. Disse temaene er også relevante for flere av kompetansemålene for læreplan i samfunnsfag (SAF1-02) både på ungdomsskolen og videregående skole.

I prosjektbeskrivelsen ble det antydnet at vi kunne dra nytte av debattboken som regjeringen skulle gi til alle førstegangsveldgere. Da denne boken ble noe forsinket ble den ikke inkludert i vårt materiell, men vi viste til boken ved flere av våre work-shops og oppfordret lærerne til å bruke denne, eventuelt som en ytterligere oppfølging av *Søstra mi*.

Workshop

Totalt gjennomførte vi 24 work-shops, og det var i gjennomsnitt 25 elever på hver work-shop. Vi har hatt elever fra 9. klasse og til elever på folkehøgskole. Mange av stedene har vi kjørt opplegget flere ganger på rad for å nå ut til alle elevene på skolen. Riksteatret mener at workshopene i regi av kompetansesentrene har gitt den nødvendige faglige støtten som etterarbeidet trengte. Mange lærere har også understreket at det var viktig å ha profesjonelle «utenforstående» til å lede workshopene etter teateropplevelsen.

Vi utviklet et to-timers work-shop opplegg (og et veiledningshefte) som fokuserte hovedsakelig på to temaer; kjønnsroller og seksuell trakassering, og vi ønsket å poengtere hvordan dette henger sammen med likestilling. Opplegget passet godt inn i en dobbelttime og hadde et variert innhold i forhold til graden av involvering av ungdommene; fakta, ta-stilling-til-øvelser, gruppearbeid og diskusjon i plenum. Sammen med Riksteatret prøvde vi ut opplegget på en dramaklasse ved Nydalen vgs dagen etter premieren.

Vårt fokus i etterarbeidet av stykket, dreide seg hovedsakelig om å bevisstgjøre elevene i forhold til **kjønnsroller** og ikke fokusere på kulturforskjellene som fremkom i stykket. De to kvinnelige hovedpersonene bidrar til å fortelle ulike sannheter om hvilke forventninger det stilles til jenter i Norge i dag. Vi ville tydeliggjøre at begges valgfrihet begrenses først av hvilket kjønn de har, dernest at de har ulik familiebakgrunn (interseksjonelt perspektiv). Vi ønsket å gi elevene muligheten til å reflektere over hvorfor samme handling fra to personer (en jente og en gutt) ble bedømt ulikt og at det fortsatt er sånn i mange sammenhenger at en persons kjønn er avgjørende for om atferden kan aksepteres eller ikke. Vi satte det hele inn i en historisk ramme og viste utviklingen av kvinners rettigheter fra 1814 til i dag samt redegjorde for begrepene biologisk, psykologisk, kulturelt og strukturelt kjønn.

Politikk for likestilling var ikke fremlagt da vi utviklet vår prosjektbeskrivelse, men ble lagt frem høsten 2012 mens vi utviklet vårt materiell. Denne utredningen bidro på mange måter til å styrke vårt opplegg fordi det ga oss tilgang på oppdaterte fakta og utfordringer – blant annet fokuserte NOUen på at det eksisterer en **kultur for seksuell trakassering** blant ungdom. Etter å ha vært ute og diskutert med ungdommer over hele landet, har vi dessverre fått bekreftet at det skjer mye seksuell trakassering i ungdomsmiljøene. Med utgangspunkt i en undersøkelse blant ungdom i Sør-Trøndelag tok vi opp det faktum at «hore» og «homo» er de mest brukte skjellsordene brukt mot henholdsvis jenter og gutter. Veldig mange mente

at ordene brukes så ofte og i så mange ulike sammenhenger at de har mistet sine opprinnelige betydninger, men samtidig fortalte de at det ikke er tilfeldig hvilke ord man bruker og hva som utløser bruken. Det kom også frem at de fleste ikke tenker på dette som seksuell trakassering. Flere argumenterte for at det gikk an å bruke disse ordene fordi det faktisk er noen som er hore (dvs prostituerte) og homo (dvs homofil orientering). Vi opplevde det som viktig å kunne diskutere denne ordbruken, og at det ikke nødvendigvis er greit å kalle noen for disse ordene selv om de kan være ment som fleip eller for å påpeke det faktum at noen er prostituert eller homofil. Ordene er uansett negativt ladet og ment som noe nedsettende om en annen person, og det regnes som seksuell trakassering fordi ordene tar utgangspunkt i et kjønns (seksuelle) adferd eller en persons seksuelle orientering.

Diskusjonene vi hadde med ungdommene om seksuell trakassering, forteller oss om et generelt lavt bevissthetsnivå om temaet blant ungdom, og at workshopen ga en verdifull mulighet til refleksjon. Særlig grensesetting framsto som et tema det var stort behov for å diskutere. Elevene var stort sett samstemte i at sex uten samtykke kunne regnes som voldtekt, og ble sjokkert over at det (foreløpig) ikke var definert slik i lovverket. Samtidig så tenkte mange, både jenter og gutter, at gutter kan ta seg til rette hvis jenter går utfordrende kledd. Eller at man kan skylde seg selv hvis man blir utsatt for voldtekt når man er f.eks. full, rusa eller sovende. Elevene blir derfor usikre i gråsonene i tråd med flere undersøkelser som ble fremlagt i NOU.

Ved å diskutere ulike påstander i en ta-stilling-øvelse fikk elevene mulighet til å vise fysisk hva de mente, og flere ganger så vi elever som endret standpunkt underveis i løpet av diskusjonen. Andre steder ble vi overrasket over hvor kategoriske og lite villige til å stille spørsmål ved strengt definerte kjønnsroller elevene var, og de bekrefter i så måte vår oppfatning om at ungdom lever i myten om at Norge er likestilt. Mange hadde liten bevissthet rundt hvor snevre rammer de har i forhold til det «å være gutt» eller «være jente», og at begrepene hore og homo blir brukt for å sanksjonere de som prøver å utvide handlingsrommet sitt utover det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret og faktisk handle i tråd med de likestillingsverdiene som vi påstår at vi har i Norge. Vi forsøkte å få de til å reflektere over om denne trakasserkulturen var noe de kunne bidra til å endre eller om vi bare måtte godta at det er slik fordi jenter og gutter er forskjellige og derfor bør behandles ulikt. Vårt inntrykk er at mange dessverre ikke ser sin egen rolle i det, de bare godtar at det er sånn det er å være ung.

Tilbakemeldingene vi fikk på work-shopen var varierte, men gjennomgående positive. Mange mente at de hadde lært noe nytt, fått aha-opplevelser og syntes det var gøy og nyttig å kunne diskutere disse temaene med klassekamerater. Samtidig er det nedslående å høre at mange gutters første reaksjon på hvordan de tror livet deres ville vært om de var født som jente i stedet, var at da måtte de stå opp to timer før for å sminke seg. Denne tilbakemeldingen fikk vi alle de stedene vi var. Dette stod i sterk kontrast til en gutt, sannsynligvis enslig mindreårig flyktning fra Afghanistan, som svarte at «da ville ikke jeg vært her»!

Tilbakemeldingene bar også i stor grad preg av hvor aktive gruppa var. Noen ville diskutert enda mer men andre mente at vi burde dratt de mer med, noen ønsket mer aktivitet, andre mindre, noen mer fakta andre synes det ble for mye. Det var tydelig at det var temaer som var aktuelle å diskutere, og at de sjelden hadde gjort det, spesielt kjønnsroller, men også

seksuell trakassering. Nesten alle har svart at øvelsen med å ta standpunkt var bra og at det var bra med variert aktivitet og en blanding av fakta og mulighet for å diskutere.

Konklusjon

Norge er langt fremme når det gjelder likestilling i juridisk forstand, men det finnes fortsatt mange synlige og usynlige barrierer for at alle skal kunne ta reelle valg i praksis. Reell likestilling innebærer at alle skal ha like rettigheter og muligheter på alle samfunnsområder; lik lønn for likt arbeid, like muligheter for utfoldelse og læring i barnehagen, lik tilgang og mulighet til å gjennomføre skole og videre utdanning, og retten til ikke å bli utsatt for seksuell trakassering eller at ens handling blir sanksjonert ulikt på bakgrunn av kjønn. Alt dette er temaer vi har diskutert med elever etter at de har sett *Søstra mi*.

Diskusjonene om seksuell trakassering forteller oss om et generelt lavt bevissthetsnivå om temaet blant ungdom, og at workshopen ga en verdifull mulighet til refleksjon. Særlig **grensesetting** framsto som et tema det var stort behov for å diskutere. Et så alvorlig problem som seksuell trakassering må løses på et overordnet samfunnsnivå, og det bør ikke være opp til elevene selv å utvikle mestringsstrategier og sette sine egne grenser.

3 Mål og målgruppe

Mål

Vi har gjennom work-shopen skapt refleksjon rundt hvilke underliggende og ubevisst strukturer (basert på bl.a. kjønnsroller og kulturelle oppfatninger) som styrer mange av våre handlinger og som kan virke begrensende på enkeltindividers muligheter til å ta reelle valg når det gjelder f.eks. valg av utdanning, jobb, ektefelle, deltakelse i demokratiske kanaler m.m. Mange har nevnt at de fikk aha-opplevelser eller ny forståelse av at Norge ikke er i boks med likestillingen. De som deltok mener selv de fikk en god anledning til å diskutere seg i mellom og dermed øke refleksjonsnivået noe.

Målgruppe

Forestillingen var åpen for alle, men stykket var rettet spesielt mot ungdom i videregående skole.

Work-shop ble gjennomført følgende steder:

Troms: Finnsnes

Nordland: Mosjøen, Mo i Rana, Bodø, Svolvær, Stokmarknes

Nord-Trøndelag: Namsos

Hedmark: Kongsvinger

Vestfold: Horten

Vest-Agder: Kristiansand, Mandal, Lyngdal, Kvinesdal

Rogaland: Haugesund, Aksdal

4 Organisering av prosjektet:

Likestillingscenteret har hatt en koordinerende funksjon overfor Senter for likestilling og KUN senter for kunnskap og likestilling. Likestillingscenteret har derfor også arbeidet tett opp mot Riksteatrets skoleansvarlig Alessia Franquillo, og vi presenterte også prosjektet vårt på RT vårlansering i november 2012.

Vi har i all hovedsak vært to personer på hvert sted, noe som både var nødvendig og pedagogisk riktig.

5 Økonomi

Det var meningen at vi skulle følge med Riksteatrets turnebuss, men pga spredte bestillinger ble det mange enkeltreiser for å holde work-shops i stedet. Timeantallet vi beregnet ved budsjettering har derfor blitt en del høyere, men dette vil inngå som prosjektets egenandel. I tillegg inngikk ikke diett i de reiseutgiftene som RT skulle dekke.

REVIDERT BUDSJETT OG REGNSKAP - SØSTRA MI

Pr. 28.11.2013

Kostnader 2012	Rev budsjett	Regnskap
Prosjektutvikling + koordinering (høst 2012) Likestillingssenteret	31 500	63 000
Prosjektutvikling (høst 2012) KUN	31 500	37 313
Prosjektutvikling (høst 2012) SL	31 500	49 500
Prosjektkoordinering ved Likestillingssenteret	13 500	
Materiell - utforming flyer + reiseutgifter		10 037
Sum kostnader 2012	108 000	159 850
Inntekter 2012		
BLD	100 000	100 000
Egenandel LS - egeninnsats	4 500	27037
Egenandel KUN - egeninnsats	4 500	10313
Egenandel SL - egeninnsats	4 500	22500
Sum inntekter	113 500	159 850
Kostnader 2013		
Prosjektgjennomføring - turnètimer (våren 2013)	288 000	524 997
Prosjektkoordinering ved Likestillingssenteret	13 500	
Reiseutgifter/overnatting	0	7 071
Diett		8 423
Materiell - utforming faktahefte	5 500	9 688
Revisjon av regnskap	5 000	5 000
Sum kostnader 2013	312 000	555 179
Inntekter 2013		
BLD	250 000	250 000
Egenandel LS, KUN, SL	56 500	297 653
Refusjons Riksteatret		7 526
Sum inntekter	306 500	555 179

Trønder-fløisa

SJEFREDAKTØR OG ADM. DIR.: ARVE LØBERG

NYHETSREDAKTØR: GØRIL ENGESVIK | POLITISK REDAKTØR: JOHN ARNE MOEN
UTVIKLINGSREDAKTØR: HEIDI J. STIKLESTAD | DIGITAL REDAKTØR: ELIN SOFIE LØRVIK
Trønder-Avisa ble etablert i samarbeid mellom avisene Nord-Trøndelag (1919) og Inntrøndelagen (1897)

Bananer beskytter ikke mot overgrep

RUS OG VOLDTEKT: KRIPOS presenterte i februar en nasjonal rapport om voldtekt. De er bekymret over at nesten halvparten av anmeldte voldtekter er festrelaterte, og at i over 90 prosent av disse festvoldtektene var offeret beruset. De ønsker å finne nye og mer effektive metoder for å forebygge. Å snakke med ungdom om temaet er et naturlig første skritt, skriver kronikørene.

FOTO: SCANSTOCKPHOTO

KRONIKK

Mari Helene-datter Aarbakke
KUN senter for kunnskap og likestilling

Marte Taylor Bye
KUN senter for kunnskap og likestilling

Seksualundervisning i skolen handler mye om kondomer på bananer. Ungdommer lærer sikker sex, men ikke nødvendigvis trygg sex. Tallene på overgrep ungdom begår mot hverandre er dramatiske. I forbindelse med Riksteatrets forestilling «Søstra mi» er vi tre likestillingsentre som har turnert i ulike deler av landet med en workshop for skoleungdom om seksuell trakassering.

Seksuell trakassering omfatter alt fra uønsket seksuell oppmerksomhet og skjellsord, via spredning av rykter og bilder, til overgrep og voldtekt. Vi har snakket med i alt 300 ungdommer fra Nord-Trøndelag, Nordland og Troms, og vi ser at ungdom bagatelliserer mange av disse formene for trakassering. Den mest alvorlige formen er dessuten den de minst reflekterer over, og det gjør dem sårbare. En undersøkelse av norske skoleelever fra 2007 fant at 17,5 prosent av 19-årige jenter og 10 prosent av guttene hadde opplevd samleie mot sin vilje.

Ungdommene vi har snakket med har klare grenser i teorien: Et nei skal alltid respekteres og sex uten gjensidig samtykke er et overgrep. Men straks vi diskuterer konkrete situasjoner, blir bildet grumsete. Er samtykke et tydelig ja eller et fravær av

nei? Hva hvis kjæresten maser, og man sier ja til slutt? Og hva hvis en eller begge er fulle?

NOVA-rapport 22/09 avdekket at de groveste overgrepene mellom ungdom skjer i kjæresteforhold. De fleste ungdommene vi snakket med forbinder voldtekt med fysisk vold og en fremmed gjerningsperson, og da blir det vanskelig å se faresignaler innenfor rammen av et romantisk forhold. En ubehagelig sexscene i «Søstra mi» er et godt utgangspunkt for debatt. Hvorfor er jenta med på det når hun så tydelig ikke vil? Og hva er egentlig guttens motiv? «Redsel for å miste den andre, sjalusi, å få bekræftelse på at man «eier» den andre, å gjøre den som er sint glad igjen», svarer ungdommene. Er dette gode grunner for å ha sex, spør vi. «Nei», svarer ungdommene. Tror dere det er vanlige grunner for å ha sex? «Ja».

Lærerne sier at vi tar opp svært viktige tema som det ikke er prioritert tid til i skolen, og at det er en stor fordel å få inn noen utenfra til å snakke om dette. Vi vet ikke hvem som har kjæreste, hvem som blir mobbet, hvem som trakasseres andre eller hvem som har et rykte, og derfor kan det være at ungdommene blir mer fristilt fra disse rol-

lene i møte med oss. En lærer kommenterte at da hun selv var ung var disse temaene mye mer debatterte, og mange hadde høy bevissthet om likestilling, kjønn og makt. «Men dette må vi tydeligvis gjøre på nytt for hver generasjon, ellers glipper deb», konkluderte hun.

«**Hore**» er det nye «idiob», sier ungdommene. Det er blitt så vanlig og hverdagslig at det har mistet sin slagkraft. Det brukes ofte blant venner som spøk, og «alle vet» at det ikke må tas alvorlig. Med mindre det er sant da, med mindre man er en hore. For trusselen om å stemples som hore er til stede, og jenter må passe på ryktet sitt. Det gjør man best ved å begrense seg, sier de, beherske sin seksuelle lyst og være selektiv når det gjelder partnere. Alternativt må man ha lojale venner som ikke forteller noe videre. Den seksuelle frigjøringen virker utsatt på ubestemt tid, for her er det klare rammer.

Samtidig er ikke bildet av «playeren» og erobreren lenger så positivt. Gutter kan fortsatt tillate seg mer sex med flere uten å få det samme ryktet som jentene, men det går en grense også for dem. Gutter møter dessuten sterke heteronormative forventninger. Jenter ser ut til å

nyte en større frihet her, og det reflekteres i at «homo» er et langt vanligere skjellsord enn «desbe». Det er uansett interessant å se at «homo» og «hore» er noen av de mest brukte skjellsordene blant ungdom, i en kultur hvor vi mener å ha forholdsvis likestilte og liberale holdninger til sex.

KRIPOS presenterte i februar en nasjonal rapport om voldtekt. De er bekymret over at nesten halvparten av anmeldte voldtekter er festrelaterte, og at i over 90 prosent av disse festvoldtektene var offeret beruset. De ønsker å finne nye og mer effektive metoder for å forebygge. Å snakke med ungdom om temaet er et naturlig første skritt.

Når nettet flommer over av tips om sexteknikker og nakenbilder av ungdommer, kan skoleelever fremstå som mer avanserte og frigjorte enn lærerne. Desto større grunn er det til å gi dem mulighet til å reflektere over egne og andres grenser, integritet og kommunikasjon. Om det framstår som vanskelige tema, står det på oss voksne.

Ungdommene vi har møtt har vært overraskende åpne om usikkerhet og smerte, i et område hvor man trenger så mye mer enn banan-

KUN

Senter for kunnskap og likestilling

N-8286 Nordfold

Kunnskapsparken

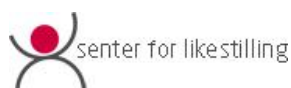
Jakob Weidemannsgate 9

N-7713 Steinkjer

Telefon 75 77 90 50

Faks 75 77 90 70

post@kun.nl.no

Senter for kunnskap
og likestilling

www.kun.nl.no